УДК 338.43.01/02

СКЛАДОВІ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ БУРЯКОЦУКРОВОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Г.А.ОРЕХІВСЬКИЙ, кандидат економічних наук Національного аграрного університету; Н.В.БУТЕНКО[G], аспірантка Національного університету ім.Т. Шевченка; О.Г.ДАНЬКЕВИЧ[GG], аспірант Українського державного університету харчових технологій

Висвітлюється сучасний стан та проблеми розвитку бурякоцукрового виробництва. Обґрунтовуються напрями і фактори прискореного піднесення й стабілізації бурякоцукрового виробництва.

Негативні процеси, що відбуваються в економіці України впродовж останніх років та зволікання із здійсненням широкомасштабних економічних реформ у сфері виробничих відносин, завдали промисловості України і, зокрема, бурякоцукровому підкомплексу значної шкоди.

З огляду на маркетингові умови ринку цукру України, слід зазначити, що цей товар за його значенням у загальних обсягах сільськогосподарського виробництва та у структурі українського експорту вважався одним із основних валютних товарів України. В загальному обсязі виробництва товарів народного споживання, навіть у 1997 - несприятливому році, цукор складав більше 11 ***%.*** Питома вага цукру в експорті продовольчих товарів у 1993 р. становила 62%, у 1994р. - 24%, а в 1995 - 31%. Бурякоцукрова галузь України завжди була і залишається однією із основ її експортного потенціалу. І зараз галузь, яка тільки за рахунок експорту могла б приносити Україні близько 1 млрд. доларів щорічно, перебуває в критичному становищі.

Катастрофічний спад виробництва цукру та цукрового буряку, у той же час збільшення надходження цукру на внутрішній ринок, штучно створений великий часовий проміжок між витратами на виробництво та отриманням коштів від реалізації цукру, паралельне існування декількох внутрішніх ринків цукру (цукрових заводів, бурякосіючих господарств, комерційних структур), порушення системи оптової торгівлі цукром і відсутність урегульованого механізму реалізації цукру, втрата традиційних зовнішніх ринків збуту, порушення системи кредитування цукрових заводів, використання більшістю заводами застарілої техніки, повна відсутність оборотних коштів, криза неплатежів, загострення протирічь між цукровими заводами, бурякосіючими господарствами та державою, бартеризація обміну готової продукції на матеріально-технічні ресурси, призвели до кризового стану бурякоцукрового виробництва. Ці загрозливі тенденції значно поглибились у 1998 році. За підсумками роботи за 1997 рік та перше півріччя 1998 року кількість збиткових цукрових заводів досягла 174 або 95%.

До таких наслідків призвели: втрата державного впливу на економічні процеси в бурякоцукровому виробництві та контролю за виробництвом і реалізацією цукру; порушення планово-адміністративної системи управління і безсистемний перехід до неврегульованого ринку з використанням демпінгових цін та недоброякісної конкуренції; відсутність

---

[*] Науковий керівник - доктор економічний наук, професор В.П. Пелішенко.

[**] Науковий керівник - доктор економічний наук, професор А.О. ЗаїнчковськиЙ.

законодавчого забезпечення ефективного функціонування бурякоцукрового виробництва в ринкових умовах та науково обгрунтованої державної економічної політики відносно розвитку цукрової промисловості.

Частково причиною цього стала недостатня, а іноді й зовсім відсутня система планування діяльності галузі, відсутність стратегії розвитку як окремих цукрових заводів, так і бурякоцукрової галузі взагалі. Якщо і є окремі елементи планування цукрової промисловості, то вони потребують удосконалення та нового, сучасного погляду на проблему планування. Адже саме маркетингове планування допоможе ефективно передбачати господарські ситуації та вирішувати їх, знайти споживача своєї продукції та цим самим зробити діяльність виробника продуктивною та прибутковою. Головним недоліком планування сучасного цукровиробництва є те, що процес планування виробництва йде від потенційних можливостей виробника, а не від попиту на ринку. При цьому не зважають на головне правило маркетингу, яке говорить, що бізнес повинен бути зорієнтований від споживача - до виробника, а не навпаки.

Для підприємств бурякоцукрового комплексу функція планування є традиційною. Проте їх досвід планування відноситься до періоду централізованого управління економікою. Звідси планування на цих підприємствах носило вторинний характер, відображало планову діяльність на центральному і галузевому рівнях, а вся суть планової роботи безпосередньо на підприємствах зводилась до виконання поставлених “зверху[1]’ показників і, відповідно, не передбачала серйозного вміння аналізувати і прогнозувати, визначати власні цілі розвитку.

Керівникам багатьох бурякоцукрових підприємств згадані вище плани та підходи можуть здатись проблемою завтрашнього дня, віддаленим майбутнім. Це невірно. Вже перші кроки на ринку переконують, що без ретельної розробки поточних та перспективних програм не обійтись. Але для їх створення, визначення шляхів, методів, форм розгортання бурякоцукрового виробництва, необхідно повною мірою враховувати накопичений досвід для розвитку маркетингової ініціативи на ринку.

Завданням планування сучасного цукровиробництва, в першу чергу, є розробка ряду заходів, які б сприяли та прискорили вихід галузі з глибокої кризи. Але поки не буде проведено системного аналізу стану бурякоцукрового комплексу, аналізу зовнішніх та внутрішніх факторів, які призвели до часткової руйнації галузі, ліквідувати їх негативний вплив та розробити стратегію розвитку галузі буде неможливо.

Проаналізуємо детальніше причини та наслідки ситуації, що склалась.

У 1986-1990 рр. Україна на площі 1,6 млн.га щорічно збирала від 42 до 48 млн. т цукрових буряків, що дозволяло одержувати 5.0-5.2 млн.т цукру (у перерахунку на 1 га 3.4 т цукру). На окремих цукрових заводах цей показник сягав 5.6 т, що говорить про великі потенційні можливості збільшення виробництва цукру в Україні.

Проте, з 1991р. відмічається спад виробництва цукрових буряків і цукру. Порівняно з попереднім п’ятиріччям посівні площі під цією культурою зменшились на 10%, обсяги заготівлі буряків та виробництво цукру-на 30%. У 1991-1995 рр. середньорічне виробництво цукрового

буряку складало 31,3 млн.т. і цукру - 3,6 млн.т. У 1997 році вироблено лише 2 млн.т. цукру. Зараз урожайність цукрових буряків в Україні в 2,5 рази менша, ніж у Німеччині або Франції; показники ефективності переробки значно нижчі, ніж у Франції (9,1т цукру виробляється з гектару посівів буряків порівняно з 3,4т цукру в Україні).

Причиною спаду виробництва цукру є також погіршення матеріально- технічного забезпечення агропромислового комплексу. Складні економічні умови та дефіцит коштів обумовили зменшення внесення під цукрові буряки мінеральних добрив і пестицидів, яких порівняно з високорозвиненими країнами вноситься менше відповідно в 10 та 4 рази. Застосування застарілих вітчизняних бурякозбиральних комплексів призводить до втрат 15-25% урожаю, проти 2-3% при застосуванні зарубіжних аналогів.

Технологічні схеми переробки цукрових буряків і отримання цукру на заводах України істотно не відрізняються від таких на цукрових заводах європейських країн, хоч і поступаються їм технічним рівнем обладнання та рівнем автоматизації виробництва. Значну перевагу по ефективності виробництва цукрові заводи Західної Європи мають за рахунок високої концентрації виробництва. Середня потужність цукрового заводу в Україні 2,5 тис.т. переробки буряків за добу, або в 3-4 рази менша. Коефіцієнт вилучення цукру з буряків на українських цукрових заводах 75% проти 88% на західноєвропейських заводах.

Виходячи із зазначених факторів серед 190 цукрових заводів не знайти жодного, який би працював на повну потужність. Не є ідеальним і механізм взаєморозрахунків між бурякосіючими господарствами та заводами за сировину. Бурякосійні господарства з 1995 року не мали державного замовлення на цукрові буряки і вся сировина на цукрові заводи надходила на давальницьких умовах. Постачальники цукрового буряку отримують 70% готової продукції, цукровому заводу за переробку залишається лише 30%. Ця система взаєморозрахунку між партнерами виявилась недосконалою та дискримінаційною щодо заводів, оскільки співвідношення 70 до 30 не відповідає фактичній частці господарств та заводів у загальних витратах на виробництво цукру.

Неодноразово говорилось про доцільність надання кредитних ресурсів на пільгових умовах підприємствам цукрової промисловості для оплати цукрових буряків. Це дозволило б відійти від переробки сировини на давальницьких умовах та суттєво зменшити бартерні операції з цукром. Адже як і давальницька схема, так і бартер якщо й можуть вважатись елементом ринкових відносин, то лише на печерному рівні, але альтернативи їм поки що немає.

Тенденції світового ринку цукру не могли не позначитись на українському ринку. За останні три роки об’єм виробництва цукру у світі збільшився на 13%, а його споживання - більше ніж на 6%.

Позитивне сальдо між виробництвом і споживанням цукру у світі весь час збільшується, і маса виробленого, але не запитаного продукту шукає шляхи реалізації. Тож і надходять в Україну партії цукру іноземного виробництва, незважаючи на те, що власне виробництво перебільшує рівень попиту населення.

Аналіз галузі та аналіз конкурентного становища певного підприємства в галузі має стати основою для визначення стратегічних альтернатив підприємства та формалізації стратегії розвитку підприємства, яку можна визначити як систему управлінських та організаційних рішень, спрямованих на реалізацію завдань підприємства та виконання визначеної місії галузі.

Перехід до ринкових умов бурякоцукрової галузі супроводжується ускладненням економічних процесів, підвищенням їхньої динамічності, появою нових непередбачуваних ситуацій, що підвищує вимоги до стратегії розвитку галузі в цілому та окремих підприємств.

Розробка стратегічного розвитку бурякоцукрового сектора економіки неможлива без урахування таких складових як інвестиційна діяльність, зовнішньо-економічна діяльність, взаємодія галузі та підприємств із ринками виробничих ресурсів, науково-технічного забезпечення бурякоцукрового комплексу України. Обгрунтування вибору стратегії бурякоцукрової галузі здійснюється на основі відповідного вирішення таких завдань:

- припинення подальшого спаду виробництва і впровадження техніко- економічних та організаційних заходів, які б стабілізували ситуацію в галузі та сприяли підвищенню показників виробництва;
- реконструкція галузі з метою приведення потужностей підгалузей, підприємств у відповідність із кон’ юнктурою внутрішнього та зовнішнього ринків;
- виведення з експлуатації морально та фізично застарілого обладнання, нерентабельних виробництв;
- пошук нових ринків збуту та підвищення експортного потенціалу галузі;
- підвищення конкурентоспроможності продукції шляхом зменшення енерго- та матеріаловитрат, трудових витрат та удосконалення інфраструктури, впровадження досягнень НТП;
- пошук можливостей диверсифікації виробництв;
- розвязання соціальних питань, повязаних із реструктуризацією галузі.

Зупинимось на питанні розробки стратегії бурякоцукрового
підприємства в умовах кризи, в умовах значного скорочення випуску продукції. Формулювання стратегії йде за етапом стратегічного аналізу і націлене на вибір однієї із стратегічних альтернатив. Процедура формулювання стратегії та вибору альтернатив, на нашу думку, має складатись із таких етапів: 1 (визначення стратегічного становища цукрового заводу по окремих факторах; 2)узагальнена оцінка сукупної взаємодії внутрішніх та зовнішніх факторів; 3)визначення стратегічних альтернатив розвитку галузі або підприємства; 4)визначення стратегії, яка відповідає ситуації, що склалася, та цілям підприємства [1].

Розглядаючи оптимальні розміри цукрової промисловості, слід відзначити нереальність очікування того, що Україна найближчим часом зможе істотно збільшити свої експортні ринки цукру та повернути традиційні ринки в країнах СНД через конкуренцію з боку експортерів дешевого цукру з інших країн. Із урахуванням вищезазначеного, стратегію розвитку цукрової промисловості слід зорієнтувати на виробництво цукру в обсягах можливої його реалізації.

Стратегія повинна бути також спрямована на зменшення середніх виробничих витрат на одержання цукру та поліпшення його якості для того, щоб Україна в майбутньому стала конкурентоспроможною на ринках країн СНД та мала змогу розвитку інших експортних ринків.

Існуюча організація ринку цукру та система управління не забезпечують необхідних економічних умов для розвитку бурякосіючих господарств, цукрових заводів, не дають постійних надходжень у державний бюджет.

Виправити ситуацію в межах існуючої законодавчої бази і діючої системи управління комплексом практично неможливо. В умовах, що склались, основним напрямом виходу з кризи бурякоцукрового виробництва є формування регульованого ринку цукру.

Формування регульованого ринку цукру передбачає в якості важливої обов'язкової передумови проведення реструктуризації бурякоцукрового виробництва, найважливішою складовою якої є створення нової структури виробництва та управління. Якщо в умовах адміністративно-командної системи управління формування нової структури виробництва відбувалося, виходячи з існуючих основних виробничих фондів, матеріальних та трудових ресурсів, то в ринкових умовах такою стартовою категорією є місткість внутрішнього та зовнішнього ринків.

Визначаючи місткість ринку, необхідно сформувати адекватну йому структуру основних фондів, посівних площ під цукровий буряк, виробничу, технологічну, територіальну, організаційно-управлінську та збутову структури. Необхідно збалансувати потужності цукрових заводів із сировинною базою, створивши відповідну виробничу інфраструктуру.

Одним із напрямів реструктуризації бурякоцукрового комплексу можна вважати агропромислову інтеграцію, яка є ефективним поєднанням інтересів буряководів та цукровиків. Йдеться про доцільність створення на базі цукрових заводів господарських асоціацій, акціонерних та інших товариств для спільного управління технологічним процесом від вирощування буряків до отримання цукру. Зазначені формування дозволяють раціонально використовувати сільськогосподарську техніку, створювати машинно- технологічні станції для впровадження інтенсивної технології вирощування буряків [2].

Реструктуризація бурякоцукрового виробництва вимагає значних коштів на інвестиції, яких підприємства не мають. Тому дуже важливо визначити джерела і форми мобілізацій для реструктуризації бурякоцукрового виробництва, що обумовлює необхідність розробки нових і вдосконалення діючих законодавчих актів.

Список літератури

1.Алексеева М.М. Планирование деятельности фирмы: Учебнометодическое пособие,- М.: Финансы и статистика, 1997,- 248 с.

2.Заец А.С. Рынок сахара : проблемы теории и практики. - К.:Наукова думка, 1998. - 315 с.